

AVILÁG

1991.
szept
II. évföl
37. sz
Ára: 25,

POLITIKAI, GAZDASÁGI, KULTURÁLIS HETILAP

ILLEGALITÁSBA VONULTUNK

a 20

KIS JÁNOS: ÍRÁSTUDÓK FELELŐSSÉGE a 12. oldalon

ANOSZLÉVA LÉTEZÉS ÉS FÖRTÉNYE

Élyszálló
dégház

rakozás

mutató

ng Service
nállóklate
sztó:
ás
fó:
ái.
gazgatoja
g Service
rt
óki ut 59.

rt. 148.
398
33
athy Antal,
ájus Éva,
idos Márta

ERDÉLY – ÉSZAK-ÍRORSZÁG

A szerző a tekintélyes Londoni Közgazdasági és Politikatudományi Iskola politológusa, aki az etnikai konfliktusok 9 legfontosabb megoldási mechanizmusáról tartott előadást a közelmúltban az erdélyi Bálványosfürdőn a Fidesz és romániai magyar, illetve román ellenzéki pártok szervezésében tartott nyári szabadegyetemen. Előadását – szíves hozzájárulásával – kisebb rövidítésekkel közöljük

1-2. Népiirtás és tömeges kitelepítés

A kilencből e két megoldás morális szempontból teljesen elfogadhatatlan (bár alkalmazták őket a kommunista tömbben), és szinte sohasem „sikeresek”. Csak arra jök, hogy a konfliktust a végleges megoldás helyett áthelyezzék térben és időben.

3. Hegemonikus elnyomás

Elnyomó rendszerben a rivalizáló közösségek közötti konfliktust elfojtják. Jugoszláviában – mielőtt kitört volna a mostani polgárháború – még a kommunista rendszer fénykorában a kommunista párt erőszakkal elfojtotta az etnikai konfliktusokat. Ugyanezt tette a Szovjetunióban is a kommunista párt (a népiirtás és a tömeges kitelepítések mellett). A kommunisták kedvelt módszere, a konfliktusok elfojtása nem új: ők csak egyszerűen folytatták azoknak a birodalmaknak a gyakorlatát, amelyeknek a helyére léptek a csi Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia).

Etnikai elnyomó rendszerben az államokban is létre lehet hozni, amelyek formálisan liberális demokráciák. Liberális demokrácián a leprimitívebb megközelítésben egyszerűen a többség uralmat értik. De ott, ahol két vagy több igen kidakult etnikai közösség létezik, ott a többségi uralom végzetes következményekkel járhat. A Westminster-modellként is ismert brit kormányzati rendszer – amelyet a magyarok elég bután lemasoltak a XIX. században – többségi uralmi rendszer, amelyben a választási szisztéma a kétpárti váltogazdálkodást van hivatva fenntartani. Ez a rendszer viszonylag jól működik, ha rendszeres a hatalmváltás. És jól is működött Nagy-Britanniában, de csak azért, mert a lakosság legnagyobb része britnek tartja magát. De amikor az egyszerű westminsteri modellt olyan országokba exportálták, ahol a társadalom két vagy több etnikumból áll, és a népnek nem volt egységes etnikai vagy nemzeti azonosságtudata, a modell általában katasztrofálisan csúdot mondott. Atrikában és Dél-Ázsiában sok példát

és Sri Lanka kivételével – szinte különbség nélkül egyszerűen diktatúrává fajult.

Észak-Írországból egy liberális demokratikus mini-Westminster létezett 1920 és 1972 között. A helyi lakosság két etnikai csoportra oszlott: a 60 százalékos kitévő ulsteri protestánsokra (a brit telepeselek leszármazottai), akik azt akarták, hogy Észak-Írország Nagy-Britannia része maradjon, s a csaknem 40 százalékosnyi, főleg katolikus ír nacionalistákra (az eredeti lakosság utódai), akik pedig azt akarták, hogy Írországgal független nemzetállamot alkothassanak. Gondolom, az Erdéllyel való hasonlóságok és ellentétek nem fogják elkerülni a figyelmüket. Az észak-írországi mini-westminsteri rendszerben a többség arra használhatta fel a szabad választásokon aratott győzelmét, hogy elnyomja a kisebbséget. Kiszajátította a rendőrséget, a bírói rendszert, uralma megszilárdítása céljából manipulálta a választási szisztémát, diszkriminációt alkalmazott a foglalkoztatásban, az állami lakásépítési eszközök elosztásában, diszkrimináció érte a kisebbséget a nyelvhasználatban, az oktatásban, az elégedetlenséget pedig a többség kegyetlenül megtorolta. Az eredmény: a kisebbség sorraiban aránytalanul gyakoribb volt az emigráció, mint a többségé, és tagjai hol a polgári engedetlenséghez, hol a felkatonai lázadáshoz tolyamodtak. A tanulság nyilvánvaló: a liberális demokrácia nem garantálja az etnikai kisebbségek szabadságát, s ahol két vagy több etnikai közösség van, s ezek különböző nemzetállamokhoz akarnak tartozni, ott a többségi elvű liberális demokrácia egyszerűen meg nyilvánvalóbbak. Sőt még az eredetileg kisebbségvédelemre szánt liberális demokratikus modellek sem valók be (lásd Izraelben a palesztinokkal, az Egyesült Államokban a negerekkel szembeni bánásmódot).

4. Az önrendelkezés és elszakadás

Az önrendelkezés alapján az etnikai közösség szavazással döntheti el, hogy melyik államhoz akar tartozni, s ennek megfelelően húzza meg a határokat. A fő probléma az, hogy három kérdést kell megválaszolni: 1. kik alkotják a népet, 2. területileg hol valósuljon meg az önrendelkezés, 3. kik képezik a többséget. Jugoszlávia esetéből láthatjuk, hogy ezek nem akadémikus kérdések. Arról nem is igen van vita, hogy kik a szlovének, és mindenki tud válaszolni arra a kérdésre, hogy hol van Szlovénia, de mindez már nem érvényes Horvátországra és Szerbiára. Erdélyben két népes populáció él egymással keveredve, akarsak Írországból, és az érintett kisebbségek erősen

Az önrendelkezés alkalmazható egyszerűen, ahol nincs népes vagy érintett kisebbség, vagy ahol az érintett kisebbség eléggé elkülönülve él. Ahol az érintett állam nagy valószínűsége niszta vagy harcias módon fogni. Bár igaz, hogy a nemzetközi boru megszűntével jóval nagyobb segítség van a sikeres területi elszakadásra, s a szuperhatalmi stratégiai érmesteresesen betagyasztott megváltoztatására, ez a módszer valószínűséggel továbbra is létező, és csak nagyobb problémák mint amilyenek megoldására alkalmazható.

5. Asszimiláció vagy integráció

Ez a módszer megpróbálja az közösségeket egy új, absztrakt identitás köré asszimilálni. Az integráció szeretnek csökkenteni az etnikai közösségek közötti különbségeket, és megpróbálja, hogy a rivalizáló közösségek gyermekeit ugyanabba az iskolákba, az állami és magán-lakásépítkezéseivel elejét akarják venni az elkülönülésnek, biztosítják, hogy a helyeken integrálódnak a különböző közösségek tagjai. Van, amikor ez siker bevalik. A kanadai új bevártnak például a saját nemzetű, felül kanadai identitás is kialakult. Egyesült Államok olvasztótégely is vehement bizonyos etnikai asszimilációval, a teketekkel és az etnikai közösségek szembeni bánásmódot. Ez a sikeres esetekben azonban miniról van szó, amikor is a bevándorlásban legalábbis – szeretnek saját rajukat hozzáigazítani új hazájuk betagadóországhoz. De arra már nehézebb példát találni a modern nemekben, amikor az etnikai integráció asszimiláció történelmi hazában megy végbe. Az asszimiláció nem működhet ott, ahol az egyik közösség szabja meg az integrálódás feltételeit, ha az egyik közösség nyelve, kultúrája, vallása elcsébséget élvez, akkor asszimilációról vagy integrációról szó, hanem annexióról, amit gyakran vezethetünk kulturális népiirtásnak.

6. Kantonok létrehozása

Ez az egyik eleme az etnikai konfliktusok svájci megoldásának. Ennél a szemel az adott területet mikrorészekre osztják fel, és a politikai hatalmat nagyon kicsi egységekre ruhazzák rá, amelyek mindgyike miniszuveren élvez. A kantonok határait vagy úgy

megosztáson alapuló kormányzás-
helyi formája alakuljon ki.

Kantonizálás a konfliktusterületet ki-
kezelhetőbb egységekre osztja. A
monokat a központi kormány hozza
de a kantonizáció megvalósulhat az
a konfliktusban leginkább érdekelt
5 államok közös egyetértésével is.
Ez mindig fennáll annak a veszélye,
a hatalom és az igazságszolgáltatás
kantonizálását félkatonai szervezetek ar-
használják ki, hogy ellenőrzésük alá
ak a terület egy részét, és azt „felsza-
ított övezetként” kezelik. Ezzel
itt is a kantonizálás legalább annyira
s dolog, mint a hagyományos nacio-
mus vagy irredentizmus. Az is a
onizálás mellett szól, hogy fokozatos
megvalósítható, szemben az állam-
rok megváltoztatásával, ami mindig
ztkus, és lehetővé teszi a kormányok
ára, hogy bármilyen kísérletet
zacsináljanak, ha rossz felé mennek a
ok.

Föderalizmus

Öd... izmuson nem azt az altöder-
ust értem, ami a Szovjetuniót jelle-
te mostanáig. A valódi föderációban
d a központi kormányoknak, mind a
i kormányoknak megvan a maguk
lma, bár az is előfordulhat, hogy bi-
vos kérdésekben osztoznak a hatalom-
s, és a központi kormány nem változtatja
meg egyoldalúan az alkotmányt.
deráció fogalma automatikusan ma-
an foglalja a kétkamaras törvényho-
s, amelyben a föderatív kamarában a
isebb egységek általában lezáruk-
képezt nagyobb képviselőket élvez-

A föderalizmus hívei azt állítják, hogy
a föderáción belüli határok megtefelel-
ez illető etnikai, vallási vagy nyelvi
össégek közötti határoknak, akkor a
ralizmus hatékony konfliktusmegol-
s, mivel az etnikailag heterogén
adalmat kevésbé heterogén egysé-
re bontja. De a hosszabb ideje fennál-
b... s demokraciákban meglevő het-
di föderáció közül csak három érte el
a célt: Belgium, Kanada és Svájc. A
ik négyben (Ausztrália, Ausztria, Né-
ország és az Egyesült Államok) ez a
nem valósult meg. Abban a három or-
gban, ahol a föderáció bevált, ez an-
a szerencsés véletlennek köszönhető,
v az érintett etnikai közösségek föld-
tilag élesen elkülönültek egymástól.
vel Romániában nincsenek megbizha-
lépszámlálási adatok, így nehéz felbe-
lni, hogy földrajzilag a föderalizmus
bajhető megoldás volna-e, de az a
nám, hogy az erdélyi feltételek nem
almasak a föderációra.

Mindenesetre a föderalizmus mint
fliktusmegoldó módszer nem sok
dményt tud felmutatni. A Szovjet-

uniót és Jugoszláviát most féltreteve a fö-
derációk Ázsiában és Afrikában minde-
nütt összeomlottak, s ez alól talán csak
India a kivétel. És ami talán még fonto-
sabb: Belgium kivételével sehol sincs pél-
da olyan sikeres föderációra, amely két
egységből állna.

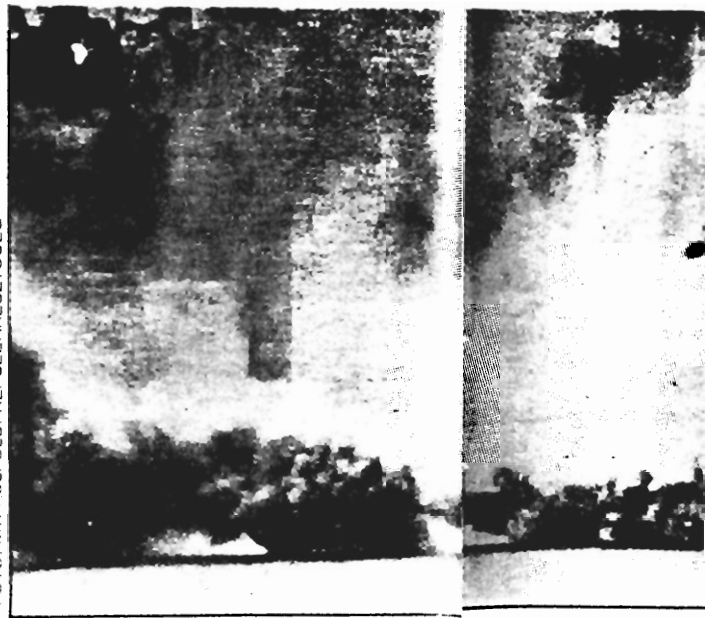
8. Az arbitrázs

A döntőbíráskodás azt jelenti, hogy a
rivális szubkultúrák fölött egy semleges,
illetve a két (vagy több) érintettet képvi-
selő hatóság lép közbe. Különbözik a töb-
bi stabilizáló módszertől, mert a konfliktus-
megoldásban olyanok vesznek részt,
akik nincsenek érintve a vitában. Az el-
fogulatlanság (vagy állítólagos elfogulat-
lanság) lehetővé teszi a döntőbíráskodó
személynek vagy államnak, hogy meg-
nyerje a vitázó etnikai csoportok halga-
tőlagos jóváhagyását vagy akár támoga-
tását is. (A döntőbíráskodás megkülön-
böztetendő a közvetítéstől. A döntőbíró
meghozza a megfelelő döntéseket, míg a
közvetítő csak elősegíti azt. Jugoszláviá-
ban például az Európai Közösségek csak
közvetítenek, de nem döntőbíráskod-
nak.)

Az arbitrázsnak előfeltétele, hogy a
szemben álló felek széles körben elfogad-
ják a döntőbíró semlegességét. Mivel ha-
zai és nemzetközi fogvasztásra mindig
könnyebben el lehet adni azt az állítást,
hogy valaki semleges, mint azt, hogy va-
laminek a híve, így mindig kételkedve
kell fogadni a döntőbírókat azt az állítá-
sát, hogy ő semleges. Nem sok megtgye-
lő hiszi el, hogy pártatlan volna Szíria li-
banoni intervenciója vagy a szovjet szö-
vetségi beavatkozás Karabahban.

A döntőbíráskodásnak két alapvető
formája van: a belső és külső, és mindket-
tőt különböző típusú ügynökök valósít-
hatják meg.

A belső döntőbíráskodást megvalósít-
hatja például egy olyan személyiség, aki
nem tagja a szemben álló fő etnikai cso-
portok egyikének sem, ilyen volt Ken-
neth Kaunda és Julius Nyerere a függet-
lenné vált Zambiában és Tanzániában.
Alkalmassak erre olyan államfők is,
akiknek megvan az erkölcsi tekintélyük,
hogy felülemelkedjenek saját etnikai
szarmazásukon: például Mahatma
Gandhi Indiában, Tito elnök Jugoszláviá-
ban. Eljátszhatja ezt a szerepet olyasva-
laki is, akinek jó kapcsolatai vannak az
összes több etnikai csoporttal: például Si-
aka Stevens Sierra Leonében. A belső
döntőbíráskodást elláthatják hiteles elfo-
gulatlan intézmények is. Sokan mondják
például, hogy az Egyesült Államokban
az 50-es és a 60-as években a Legfelső Bí-
róság Warren bírósága vezetése alatt döntő-
bíróként lépett fel a felek és a felek
közötti konfliktusokban. A szövetségi
kormányok is döntőbíráskodhatnak a fö-
derációt alkotó egységekben az etnikai

FOTÓ: MTT KULFÖLDI KÉPSZERKESZTŐSÉG

konfliktusokban, amint ez Kennedy és
Johnson elnöksége alatt történt az Egye-
sült Államok déli államaiban, vagy tör-
ténik rendszeresen Kanadában, ahol az
ottawai kormány alkotmányjogi felelős-
séggel tartozik a tartományok bennszü-
lött kisebbségeiért. Végül belső döntőbí-
ró lehet egy politikai párt is. Afrikában
és Ázsiában az egypártrendszer azzal
a vitatható tézissel szokták igazolni ma-
gukat (a marxista-leninista dogma mel-
lett), hogy az állampárt magában tömör-
íti a rivalizáló etnikai közösségek leg-
fontosabb tagjait, és kordában tartja tö-
rekvéseiket. Ezzel érvelt Nkrumah Gha-
nában a 60-as években, Nimeri elnök
Szudánban a 70-es években és Mugabe
Zimbabweban a 80-as években. Több-
pártrendszerben a döntőbíró szerepét be-
töltheti egy olyan befolyásos párt is,
amelyet elég elfogulatlannak ítélnék meg
a vitázó felek ahhoz, hogy vezethessen
egy etnikailag vegyes koalíciót.

A külső döntőbíráskodás ezzel szem-
ben azt sugallja, hogy az etnikai konfliktus-
tust nem lehet sikeresen megoldani az
adott politikai rendszerben. A külső dön-
tőbíró szerepét betöltheti egy kívülálló
személy vagy egy más állam, egy bilate-
rális tényező vagy egy multilaterális erő.
A multilaterális döntőbíráskodást – ami
eredetileg az ENSZ béketartó erői-
nek lett volna a feladata – váltakozó si-
kerrel alkalmazzák Cipruson vagy a Kö-
zel-Keleten és Afrikában. Ez a fajta dön-
tőbíráskodás általában annak a jele, hogy
az adott konfliktus megoldhatatlan, és
egész államok biztonságát veszélyezteti.
Ahol megjelenik az ENSZ, ott már tudni
lehet, hogy a probléma soha az életben
nem fog megoldódni.

A bilaterális döntőbíráskodás érdek-
elheti legjobban ennek az előadásnak a
hallgatóit. A bilaterális döntőbíráskodás
teljes megvalósulása esetén két állam
együttesen gyakorol szuverenitást egy

vitatt terület föl-
lam, amely az ado-
renitással rendel-
köt, amelynek ért-
másik érdekelt álla-
gyan kormányozza
Például az 1985-ös
dás kormányközi k-
amelyen a brit kor-
kának minden oldal-
ériinti Észak-Irorsz-
szág kormányával
nyegében elismerte
ráltság kormány-
képpen elfogulatlan
Írországban. Az eg-
tes, de azért m-
gyógy mód, és elős-
rendezést. Az olas-
mány hasonló r-
1946-ban Dél-Tirol
ajkú közösség jogai
gainak védelméről,
gi fejlődésének biz-
gyar kormány el a
dentizmus veszélye
való háborút, akk-
fontolóra vennie, h-
podást tudna kial-
mánnal a román
érdekeinek biztosít-
9. Konzociáció z
tás

A hatalommegos
liberális demokri-
ra, amelyek akkor
mély etnikai vagy v-
ják meg a lakosság-
tás megvalósulhat a
etnikai konfliktus s-
a központi vagy
szintjén.

A konzociációs
lában négy jellemző

1. Nagykoalíciós
gában foglalja a m

Északír polgárjogi tüntetők 1972-ben, nem sokkal az internálások bevezetése után, Londonderryben, a brit katonák könnygáz-bombáinak füstjében

vitatott terület fölött, vagy az az egyik állam, amely az adott terület feletti szuverenitással rendelkezik, megállapodást köt, amelynek értelmében konzultál a másik érdekelt állammal arról, hogy hogyan kormányozzák a kérdéses területet. Például az 1985-ös angol-ír megállapodás kormányközi konferenciát állított fel, amelyen a brit kormány az állami politikának minden olyan aspektusát, amely érinti Észak-Írországot, megvitatja Írország kormányával. A megállapodás lényegében elismerte, hogy az Egyesült Királyság kormánya nem tekinthető kellőképpen elfogulatlan döntőbírónak Észak-Írországban. Az egyezmény nem tökéletes, de azért mégiscsak valamilyen gyógy mód, és elősegítheti a hosszú távú rendezést. Az olasz és az osztrák kormány hasonló megállapodást kötött 1946-ban Dél-Tirolról, a dél-tirolói német ajkú közösség jogainak, etnikai sajátosságainak védelméről, kulturális és gazdasági fejlődésének biztosításáról. Ha a magyar kormány el akarja kerülni az irredentizmus veszélyeit és a Romániával való háborút, akkor a legtanácsosabb fontolóra vennie, hogy milyen megállapodást tudna kialakítani a román kormánnyal a romániai magyar kisebbség érdekeinek biztosítására.

9. Konzociáció vagy hatalommegosztás

A hatalommegosztás elvei jellemzők a liberális demokratikus és stabil államokra, amelyek akkor is fennmaradnak, ha mely etnikai vagy vallási ellentétek osztják meg a lakosságot. A hatalommegosztás megvalósulhat az egész állam vagy az etnikai konfliktus sújtotta régió területén, a központi vagy a helyi kormányzat szintjén.

fő részeit képviselő politikai pártokat, vagy az egyszerű többségnél nagyobb többségű kormányzás, amely garantálja az etnikai kisebbségek képviselőit.

2. Az arányossági szabályok érvényesülnek az egész közeletben, vagyis minden etnikai közösség arányosan van képviselve a törvényhozásban, a végrehajtó hatalomban, a bírói rendszerben, a közhivatalokban és a rendőrségben, vagyis a liberális demokratikus állam alapintézményeiben. Az arányosság érvényesül az állami foglalkoztatási politikában, a közkiadásokban (mindegyik közösség igazságosan részesül a közkiadásokból, például az oktatási és tömegtájékoztatási szükségleteire). Az arányosság vonatkozhat még a magánfoglalkoztatásra is: megkövetelik a munkaadóktól a munkaerő arányos összetételét, hogy megelőzzék vagy korrigálják a foglalkoztatásbeli diszkriminációt és a közösségek közötti robbanásveszélyes gazdasági egyenlőtlenségek kialakulását. A legfontosabb az arányos választási rendszer, a többsírlő meg lehet egyezni.

3. A közösségek autonómiája. Minden etnikai közösség önállóságot élvez a számára legfontosabb kérdésekben. A legtöbb esetben ezek a kérdések a nyelvvel, az oktatással, a vallással, a kultúrával és a nemzeti identitás kifejezésével kapcsolatosak. Elméletileg a közösségek autonómia különbözik a föderatív rendszeren belüli autonómiától, mivel minden közösség tagja élvez az autonómiát, függetlenül attól, hogy hol lakik és dolgozik.

4. A konzociációs rendszerek alkotmányos vétőjogokat biztosítanak a kisebbségek számára. Ezek a vétőjogok különböző formákban jelenhetnek meg. Belgiumban például bizonyos politikai kér-

A konzociációs elvek alapja az etnikai pluralizmus elfogadása. Ezek az elvek az egyenlőség előnyeit jelentik erőszakos asszimiláció nélkül.

A konzociációs megoldásokhoz nem kellene tudós szakemberek, ezeket az elveket újra és újra feltalálják a politikusok. Az a lényeg, hogy a politikusoknak meglegyen a kellő önállóságuk és képzelőerejük az ilyen kompromisszumokhoz. Konzociációs elveket alkalmaztak a hollandi politikusok 1917-ben, a libanoniak 1943-ban, az osztrákok 1945-ben, a malajziaiak 1955-ben, a kolumbiaiak 1958-ban, a brit és ír politikusok 1972-73-ban. Nem mindegyik kísérlet bizonyult sikeresnek (mint azt Libanon és Észak-Írország példája is mutatja), de a legjobban sikerült változatok mutatják, hogy jobb ez, mint a kisebbségi etnikumok elnyomása, a véres területelosztások, a szakadár háborúk, vagy ami elképzelhetetlen, a kitelepítés és a néptárs.

De a konzociációs rendszerek működéséhez négy feltételnek kell meglegnie:

1. A rivális etnikai szegmenseknek nem szabad zabolátlanul azonnali vagy középtávú integrációra vagy asszimilációra törekedniük „saját” nemzetükkel. Az emberek az „egy nemzet – egy állam” miatt képesek ölni. Ha a románok ragaszkodnak ahhoz, hogy minden erdélyi egyszerűen román, akkor ez nem sok jót ígér a liberális demokrácia számára. Ha a magyarok ahhoz ragaszkodnak, hogy a magyaroknak – bárhol éljenek is – a magyar államhoz kell tartozniuk, az a románokat nemigen fogja kompromisszumra ösztönözni.

2. A politikai vezetőknek megfelelő motivációval kell rendelkezniük, hogy elkötelezzék magukat a konfliktusrendezés mellett. A rivális etnikai közösségek vezetőinek félniük kell az etnikai háború következményeitől.

3. Az érintett etnikai közösségek politikai vezetőinek maguknak is bizonyos politikai autonómiát kell élvezniük, mert csak így köthetnek kompromisszumokat, anélkül hogy az árulás vádjá erné őket. Ha nincs irántuk ilyen bizalom – például mert túlicitálják őket a külső irredenták vagy a fővárosi vezérek –, akkor nem fogják vállalni a kemény tárgyalásokat. Mérsékletre nemcsak a kérdéses területen kívüli elitek, hanem az adott közösség részéről is szükség van.

4. Minden etnikai közösségnek, amely érintve van valamilyen konfliktusban, belsőleg és politikailag stabilnak kell lennie. Ha mindegyik közösség meg van osztva ultranacionalistákra és megalku-